

გივი ბოლოთაშვილი
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს
მე-5 მოწვევის პარლამენტის წევრი (1999-2004)

პოლიტიკის აღმოსავლური კორიზონტი

საპანამო სიტყვები: გეოპოლიტიკა, ეთნიკური კონფლიქტები,
ნაციონალიზმი, კულტურული განსხვავებები,
ავტორიტარული რეჟიმები, ფუნდამენტალიზმი

სუეციდან სინძიანის პროვინციამდე გადაჭიმული რეგიონი ახალი გლობალური ბალკანეთია – 500-მილიონიანი მოსახლეობით, მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური სივრცით, ინტენსიური ეთნიკური და რეგიონული წინააღმდეგობებითა და ძალადობით, რომელიც გარე ბატონობის წინააღმდეგ პოლიტიკური მღელვარებების გამო აღმოცენდა. სამხედრო ძალით თავსმოხვეული ეს ბატონობა მოცემული გარემოსათვის უცხო იყო რელიგიურ-კულტურული თვალსაზრისით. ამ გლობალური ბალკანეთის შიგნით ეთნიკურ კონფლიქტში ჩათრეულია 6 მლნ ებრაელი ისრაელიდან, 5 მლნ პალესტინელი არაბი, 30 მლნ ქურთი (რომლებიც დანაწილებულნი არიან თურქეთს, ირანს, სირიასა და ერაყს შორის), აგრეთვე, ინდოეთი და პაკისტანი, რომლებიც ქაშმირის გამო დავობენ. მრავალრიცხოვანი პოტენციური მწვავე კონფლიქტის კერებია სხვა ქვეყნებშიც.¹

ამ რეგიონში განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს ისლამური ფუნდამენტალიზმი, რომელიც გამორჩეული გულმოდგინებით ცდილობს კულტურული სხვაობის დამკვიდრებას. კულტურული განსხვავებები ცივილიზაციებს შორის ბუნებრივად არსებობს, მაგრამ ამას არ უნდა მოყვეს კატაკლიზმები, სიძულვილი და ომი. თვით ისეთ საკითხზე მსჯელობისას, როგორიცაა „ცივილიზაციური ტეხილი“ (კონფლიქტი დასავლეთსა და ისლამურ ფუნდამენტალიზმს შორის), დაპირისპირება, უპირატესად,

პოლიტიკური ხასიათისაა და არ გულისხმობს კულტურულ შეუთავსებლობას.

თანამედროვე ისლამიზმის ფენომენი XX-XXI საუკუნეების მოვლენაა. რა თქმა უნდა, ისლამისტები იყენებენ კულტურულ მასალას, რომელიც VII საუკუნეში მცხოვრები მუჰამედის პერიოდს განეკუთვნება. თუმცა, ეროვნული კულტურის გამოცოცხლებისათვის ისლამისტების მიერ შერჩეული ტრადიციები და ადათ-წესები დამოკიდებულია არა წარსულის დიქტატზე, არამედ ამ ტრადიციების როლისა და მნიშვნელობის თანამედროვე გაგებაზე, რასაც პოლიტიკური მოთხოვნები განაპირობებს. კულტურული მასალის სხვა ნაწილი სრულიად ახალია და ასახავს ისლამური სამყაროს თანამედროვე მდგომარეობას – ნავთობის კომპანიების უზარმაზარ შემოსავალს, ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, სამხედრო მიღწევებს. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ კულტურის ნიადაგზე გაცილებით ადვილად წამოიჭრება კონფლიქტები, ვიდრე ეკონომიკურ ან იდეოლოგიურ საფუძველზე. ამერიკელი პოლიტოლოგი სემუელ ჰანთინგტონი (1927-2008) ცდებოდა, როდესაც ამ კონფლიქტების მოუგვარებლობაზე ლაპარაკობდა. ინდუსები და მუსლიმები ინდოეთში, ჩეჩენლებრიც, ერთმანეთს არ ებრძვიან იმის გამო, რომ ერთნი პატივს სცემენ პროხას, როგორც წმინდა ცხოველს, მეორენი კი მას ჭამენ. ისინი ერთმანეთს მტრობენ და ეომებიან სულ სხვა მიზეზით.

მუსლიმები ევროპელ ქრისტიანებს ისე უყურებდნენ, როგორც, ოდესღაც, რომაელები გერმანულ ბარბაროსულ ტომებს; მაგრამ XIX საუკუნეში ისლამურ ცივილიზაციას დიდი დარტყმის გადატანა მოუხდა. თანამედროვე ისლამის პოლიტიკურ აზროვნებაში ერთი ასპექტია შემაცბუნებელი: იმაზე დაფიქრების ნაცვლად, თუ რატომ წავიდა მათი საქმე ასე და არა სხვაგვარად, ისლამის ლიდერები მოითხოვენ პასუხს კითხვაზე – „ვინ მოგვექცა ასე სასტიკად?“. მათი პოზიცია თანამედროვე აფრიკელი ლიდერების მსგავსია, რომლებიც კოლონიზატორებს ადანაშაულებენ საკუთარ უბედურებაში („მიგვატოვეს და წავიდ-

ნენ“). არაბები ბრალს მონღოლებს, თურქებს, ინგლისელებსა და ამერიკელებს სდებენ.²

გერმანელი ისტორიკოსი ერნსტ ნოლტე (1923-2016) თავის წიგნში „წინააღმდეგობის მესამე რადიკალური მოძრაობა: ისლამიზმი“ მიუთითებდა ფაშიზმისა და ბოლშევიზმის შემდეგ დასავლური მოდერნიზაციისადმი მესამე მნიშვნელოვან დაპირისპირებაზე. ისლამიზმის შესახებ ყველაზე გავრცელებულ მოსაზრებას წარმოადგენს ვერსია „აჯანყება მოდერნის წინააღმდეგ“. აშშ 43-ე პრეზიდენტი ჯორჯ ბუში უმცროსი ტერმინ „ისლამოფაშიზმსაც“ კი იყენებდა. აღსანიშნავია, რომ ეს აჯანყება ატარებს „ორგანულ“ ხასიათს, ანუ ამ კულტურის ფასეულობები არ კვეთენ დასავლურს. როდესაც ერთი ევროპელი ერთმანეთს ადარებდა მუსლიმებსა და დასავლეთის მცხოვრებთ, წერდა, რომ ყველაზე ღარიბ მუსლიმებს „მშვენიერი, უბრალო ცხოვრება აქვთ დაბადებიდან სიკვდილამდე“ იმიტომ, რომ ისინი შორს არიან ცხოვრების ევროპული, არსებითად, დეკადენტური წესისაგან, რომელიც ორიენტირებულია მომხმარებლობაზე, მაგრამ არ მოაქვს არც ბედნიერება და არც კმაყოფილება.³

ისლამიზმის თანამედროვე გაგების ფუძემდებელი და საზოგადოება „მუსლიმთა სამოს“ (არაბ. ჯამაათ ალ-იხვან ალ-მუსლიმინ) ყველაზე გავლენიანი იდეოლოგი, ეგვიპტელი რევოლუციონერი პოეტი საიდ ყუთბი (1906-1966) მუსლიმთა ყველაზე პოპულარული უტოპიის ავტორი გახდა. მისი ორიგინალური იდეა თანამედროვეობის პოლიტიკური და იდეოლოგიური სტრუქტურის დემონტაჟის მოხდენას ისახავდა მიზნად, რათა ხალხი საწყისი პერიოდის წმინდა, აუზღვრეველ ისლამს დაბრუნებოდა. ამ თემაზე იგი არაერთი მნიშვნელოვანი წიგნის ავტორია:

1. „ყურანის ჩრდილში“
(„ფი ზილალ ალ-ყურ’ან“, 1954);
2. „სოციალური სამართლიანობა ისლამში“
(„ალ-ადალა ალ-იჯთიმა’ია ფი’ლ-ისლამ“, 1949);
3. „გზის სამანები ანუ ეტაპები“
(„მა’ალიმ ფი’ლ-თარიყ“, 1964);

4. „ისლამი და ცივილიზაციის პრობლემები“
(„ალ-ისლამ ვა მუშეკილათ ალ-ჰადარა“, 1954 წლის შემდეგ);
5. „ამ რელიგიის მომავალი“
(„ალ-მუსთაჰბალ ლი-ჰადჰა'ლ-დინ“, 1954 წლის შემდეგ).

საკუთარ ნაშრომებში საიდ ყუთბი ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ თანამედროვე საზოგადოების ყოველგვარი მანკიერების აღმოფხვრა შეიძლებოდა ყურანის მცნებების ზედმიწევნით დაცვით. აშშ-ში ორწლიანი სწავლისა და ცხოვრებისადმი მატერიალისტური დამოკიდებულების ამერიკული მიდრეკილების აღმოჩენის შემდეგ, იგი დაუღალავად ქადაგებდა ისლამისა და თანამედროვეობის შეუთავსებლობის თაობაზე.

ყუთბის ცნობილ მანიფესტს „ეტაპები“ ეპისტოლარული ფორმა აქვს და ავტორი თავის სულიერ ძმებსა და დებს მიმართავს. ეს თხზულება იდეურად ჰგავს ჟან-ჟაკ რუსოს „საზოგადოებრივ ხელშეკრულებასა“ და ვ. ი. ლენინის ნაშრომს „რა ვაკეთოთ?“⁴ საიდ ყუთბმა ოსტატურად გამოიყენა ის ფაქტი, რომ მუსლიმებისათვის სიტყვა „რელიგიას“ რადიკალურად განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ქრისტიანებისათვის. ისლამი მხოლოდ რწმენას არ წარმოადგენს. იგი, ამავე დროს, მართლმორწმუნედ ცხოვრების სისტემაა, ფართო გაგებით. ყურანში მოცემული ნორმები შეიცავს სამოქალაქო, სისხლის სამართლისა და, დასავლური გაგებით, კონსტიტუციურ უფლებებსაც კი.⁵

საიდ ყუთბს თანამედროვე პოლიტიკური და იდეოლოგიური სტრუქტურის სრული დემონტაჟი და ისლამის ფესვებთან დაბრუნება სურდა. თავდაპირველი ისლამისათვის დამახასიათებელი იყო ღვთიური განსაკუთრებულობის შეგრძნება, უფლისა და ადამიანის აბსოლუტური ერთიანობა. სამოქალაქო ცხოვრების დაყოფა სულიერ და საერო, სახელმწიფო და რელიგიურ, სამეცნიერო და თეოლოგიურ, აზრობრივ და სულიერ პოლუსებად თანამედროვეობას ახასიათებდა, დასავლურ საზოგადოებაში

დომინირებდა და თანდათანობით ისლამის მიმდევართა შორისაც იკიდებდა ფეხს. საიდ ყუთბის აზრით, ისლამისთვის ასეთი დანაწევრება მიუღებელია.

ეგვიპტელი პოეტის რწმენით, ისლამში ღვთისმეტყველება არ შეიძლება შეიცვალოს ნგრევის გარეშე. ისლამში უნდა იყოს სრულიად უკომპრომისო. ეს ღმერთის უკანასკნელი სიტყვაა. დასავლეთით მოხიბლულმა მუსლიმებმა დაივიწყეს ეს ანბანური ჭეშმარიტება. ყუთბის სწამდა, რომ მხოლოდ ისლამის დაბრუნებით ცხოვრებაში, კანონებსა და ხელისუფლებაში შეძლებდნენ მუსლიმები მსოფლიო კულტურაში კუთვნილი ადგილის მოპოვებას. ესაა მუსლიმთა ვალდებულება არა მარტო საკუთარი თავის, არამედ ღმერთის წინაშეც.⁶

ყუთბის თხზულებათა დიდი პოპულარობა იმას უკავშირდება, რომ მან მორწმუნეებს დაუბრუნა იმედი, ღირსება და სიამაყე: „ჩვენ ვფლობთ სულიერ საგანძურს, რომელსაც მოკლებულია ურწმუნოთა სამყარო, მიუხედავად მათი მატერიალური წარმატებისა“.⁷ ყუთბი ასევე წერდა: „ქრისტიანობა ინდივიდის მხოლოდ სულიერ მისწრაფებაზე ამახვილებს ყურადღებას და ცდილობს ადამიანური ინსტინქტების ჩახშობას, რათა სულიერს უფრო მეტი ასპარეზი მისცეს. კომუნიზმი პირიქით, ადამიანს მატერიალური თვალსაზრისით განიხილავს. მათგან განსხვავებით, ისლამი ადამიანს მთლიანობაში აღიქვამს და, ამიტომ, აქ სულიერი მისწრაფებები არაა მოწყვეტილი ხორციელისგან“.⁷ ყუთბის ამ სიტყვებში სიმართლე დამახინჯებულია.

თანამედროვე ისლამი აკრძალვებში უფრო შორს წავიდა, ვიდრე კომუნიზმი და ქრისტიანობა:

- რადგან მუსლიმები თვლიან, რომ ალკოჰოლის მოხმარებამ შეიძლება გამოიწვიოს ალკოჰოლიზმი, ამიტომ ალკოჰოლს საერთოდ კრძალავენ.
- ქალის უმშვენიერესი სახის, თმის, შიშველი მკლავისა თუ მუხლისთავის ხილვამ კაცს შეიძ-

ლება გონება დააკარგვინოს. ამიტომ საჭიროდ მიაჩნიათ ქალის ჩადრის ქვეშ დამადვა.

- ქრისტიანის ან სხვა რელიგიის წარმომადგენლის ქადაგებით მოხიბლულმა მუსლიმმა, შეიძლება, მართლმორწმუნეთა რიგები დატოვოს. ამიტომაც შემოიღეს რწმენისაგან განდგომილთა სიკვდილით დასჯა.
- ცოლქმრულ ღალატს ოჯახის დანგრევა შეიძლება მოჰყვეს. ამიტომ დააკანონეს სიკვდილით დასჯა ორგულობისათვის, ხოლო ქალებს ახლო ნათესავი მამაკაცების გარდა სხვა მამრებთან ნებისმიერი სახის ურთიერთობა და სრულიად უწყინარი საუბარიც კი აუკრძალეს.
- ფინანსური საქმიანობის შედეგად, შესაძლოა, უკანონო სიმდიდრის დაგროვება. ამიტომ მას კატეგორიულად ვერძალათ. მევახშეობით თუნდაც ერთი დინარის შოვნა ოცდათექვსმეტჯერ გარყვნილების ტოლფასიაო, ამბობდა ყუთბი.⁸

XIII საუკუნის დასაწყისში კათარების მიერ სამხრეთ საფრანგეთის ქალაქ ტულუზაში მოწყობილი აჯანყების ჩახშობისას, 1198-1216 წლებში რომის პაპმა, ინოკენტი III (1160-1216) განაცხადა: „მოკალით ყველა. ღმერთი თვითონ გამოაცალკევეს თავისიანებს უცხოთაგან“. ამავე პოზიციაზე არიან ჯიჰადისტები, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ უცოდველი მსხვერპლი პირდაპირ სამოთხეში მოხვდება, ხოლო ცოდვილი, რა თქმა უნდა, ჯოჯოხეთში. შესაბამისად, ისლამის მოძღვრებაზე უკეთ ვერაფერი ახსნის ისლამური ექსტრემიზმის ფენომენსა და ტერორიზმისადმი ფართო მასების მხარდაჭერას მუსლიმურ სამყაროში.⁹

ეგვიპტელი საიდ ყუთბის მიერ დასავლურ ფასეულობათა მიუღებლობას განაპირობებდა მისი სამშობლოს ჩამორჩენილობითა და სიღატაკით უკმაყოფილება, რაშიც პოეტი დასავლეთს ადანაშაულებდა. ეგვიპტის მიწის მხოლოდ 3% ითვლებოდა მიწათმოქმედებისათვის გამოსა-

დეგად, საკვები პროდუქტების ნახევარი კი უცხოეთიდან შემოჰქონდათ. ამგვარი სავალალო მდგომარეობის მიზეზს წარმოადგენდა სოფლის მეურნეობის სახელმწიფო რეგულირება, რომელიც ეგვიპტის მეორე პრეზიდენტმა, გამალ აბდელ ნასერმა (1918-1970) 1950-იან წლებში შემოიღო. ელექტროდენი, ბენზინი და ნავთობი თვითღირებულების მეოთხედ ფასად ეძლეოდა მოსახლეობას. ფასების დარეგულირების ყოველგვარ მცდელობას მოსახლეობის ქუჩაში გამოსვლა და ისეთი შეტაკებები და მღელვარება მოსდევდა, როგორიც 1970-1981 წლებში ეგვიპტის მესამე პრეზიდენტის, ანვარ სადათის (1918-1981) მმართველობის პერიოდში, 1977 წელს მოხდა. ეგვიპტის წარმოების ერთ მესამედს შეადგენდა კვების მრეწველობა, მეორე მესამედს – საფეიქრო მრეწველობა, ხოლო მესამეს – სამრეწველო და საბინაო მშენებლობა. საერთოდ არ არსებობდა მანქანათმშენებლობა და ნავთობგადამამუშავებელი მრეწველობა. მოსახლეობის ნაწილი თვლიდა, რომ ეს გეგმიური ეკონომიკის ბრალი იყო, სხვებს მუსლიმური მენტალიტეტის მაგნე შედეგად მიაჩნდათ ქვეყანაში არსებული კრიზისი, მესამენი კი კორუფციას ასახელებდნენ მთავარ მიზეზად.¹⁰

პრეზიდენტი ნასერი სასტიკად ებრძოდა ისლამისტურ მოძრაობას, სადათი კი გარკვეულ დათმობებზე წავიდა: ათასობით ისლამისტი გაათავისუფლა ციხიდან და მეჩეთებში ქადაგების ნება დართო. 1975 წელს ეგვიპტელი სუნიტების ისლამისტური მოძრაობა ჩამოყალიბდა, როდესაც ზომიერ ისლამისტებს გამოეყენენ რადიკალები და შექმნეს „ისლამური დაჯგუფება“ (არაბ. „ჯამაათ ალ-ისლამიას“). მათ მიზანს წარმოადგენდა „უღმერთო ეგვიპტის სახელმწიფოს გარდაქმნა“. 1977 წლის 3 ივლისის ღამეს „ისლამურმა დაჯგუფებამ“ რელიგიის ყოფილი მინისტრი, 64 წლის დოქტორი მუჰამედ ჰუსეინ ალ-ზაჰაბი გაიტაცა მისივე ბინიდან და მოკლა.

1981 წლის 6 ოქტომბერს სამხედრო ადლუმის დროს პრეზიდენტი სადათი მოკლეს ისრაელთან დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულებით უკმაყოფილობმა. სადათის

გვერდით მჯდომი, დაჭრილი, მაგრამ სიკვდილს სასწაუ-
ლით გადარჩენილი ვიცე-პრეზიდენტი ჰოსნი მუბარაქი
(1928-2020) ქვეყნის პირველი პირი გახდა. მან აკრძალა
„მუსლიმთა სამო“ და საგანგებო მდგომარეობა შემოი-
ღო, რომელიც 2012 წლამდე გაგრძელდა. ასეთ პირობებში
სეკულარიზმი არმიასა და საიდუმლო სამსახურებს ეყ-
რდნობოდა ეგვიპტეში. პოლიტიკური მოძრაობა, რომელიც
ქვეყანაში კანონსა და უფლებებს განამტკიცებდა, ვერავი-
თარ დასაყრდენს ვერ პოულობდა. ყველაფერი მხოლოდ
ძალდომიერობასა და იარაღის გამოყენებაზე იყო აგებული.

პრეზიდენტ ნასერის ძალაუფლება იმიტომ არ შეი-
ყა, რომ ის სეკულარიზტი იყო და მოსკოველ უღმერთო-
ებს შეეკრა. ამის მიზეზი 1967 წელს ისრაელთან ომში
ეგვიპტის დამარცხება გახდა. სამხედრო წარუმატებლო-
ბამ ქვეყანაში ძალთა თანაფარდობა ისლამის სასარგებ-
ლოდ შეცვალა – სამხედრო სისუსტე ალაჰის მფარველო-
ბის დაკარგვად აღიქმებოდა.¹¹

ახლო აღმოსავლეთის პრობლემების მკვლევარი და
პოლიტიკური ექსპერტი, ამ სფეროში მოღვაწე ერთ-ერთი
ყველაზე ავტორიტეტული მეცნიერი, ბრიტანელი ამერიკე-
ლი ისტორიკოსი ბერნარდ ლუისი (1916-2018) აღნიშნავდა,
რომ ისლამიზმი თავად მუსლიმებისათვის უფრო დიდ სა-
შიშროებას წარმოადგენს, ვიდრე დასავლეთისთვის.

ისლამიზმის ფესვები 1683 წლის 12 სექტემბრიდან
იწყება, როდესაც ვენის ორთვიანი უშედეგო ალყის შემ-
დეგ, თურქეთის დიდგვხირი ყარა-მუსტაფა ავსტრიის დე-
დაქადაპის გადავანთან დამარცხდა პოლონურ-ლიტვურ
გაერთიანებულ სამხედრო ძალებთან გადამწყვეტ ბრძო-
ლაში. ოსმალეთის იმპერიის დაშლის შემდეგ კი ნათელი
გახდა, რომ ისლამმა, როგორც ცივილიზაციამ, მარცხი
განიცადა. იგივე შეიძლება ითქვას იაპონური, ინდური,
ჩინური ცივილიზაციების შესახებ, მათი დასავლეთთან
შეჯახების შედეგებით თუ ვიმსჯელებთ.

XIX საუკუნეში ამ ცივილიზაციებს დასავლეთთან
კონკურენციისთვის ორი ვარიანტი ჰქონდათ: შეეძლოთ
ლოკოკინასავით საკუთარ ნიჟარაში ჩაკეტვა, ან მოდერნი-

ზება. ამ უკანასკნელის ყველაზე თვალსაჩინო ნიმუშია იაპონია. ინდოეთი და ჩინეთი დიდხანს ყოყმანობდნენ, მაგრამ, საბოლოო ჯამში, ისინიც მოდერნიზაციის გზას დაადგნენ. ისლამურმა ქვეყნებმა – ეგვიპტემ მუჰამედ ალი-ფაშას (1769-1849), ხოლო თურქეთმა მუსტაფა ქემალ-ფაშას, მომავალი, ათათურქის (1881-1938) დროს – ისევ მოდერნიზაცია არჩიეს, თუმცა, ნაწილობრივი. ისტორიამ ცხადყო, რომ ყველაზე პოპულარული „ლოკოკინას გზა“ გამოდგა – მუსლიმები შეუდგნენ ისლამის გაწმენდას გადაცდომებისგან, რათა კვლავ მოეპოვებინათ ალაჰის კეთილგანწყობა. შუა საუკუნეებიდან მოყოლებული ხომ აღარც ერთი არაბული სახელმწიფო აღარ არსებობდა.¹²

პრობლემას ისიც წარმოადგენდა, რომ ისლამისტური პოლიტიკური წრეები მდგრადი მმართველობის იდეას არასოდეს განიხილავდნენ, რადგან არაბების მიერ შექმნილი იმპერია დაპყრობითი ომების პროდუქტს წარმოადგენდა. მაგალითად, შუა საუკუნეების ერთ-ერთი უდიდესი არაბი ფილოსოფოსი, ისტორიკოსი იბნ ხალდუნი (1332-1406) მეარ მმართველობას ქალაქუნობად თვლიდა. ასეთი მიდგომის გამო, ეგვიპტის, ერაყისა და სირიისთვის დასავლეთის მიერ თავსმოხვეული დემოკრატიული კონსტიტუციები ფეხს ვერ იკიდებდნენ ისლამურ ქვეყნებში, სადაც ევროპელების წასვლისთანავე აღდგებოდა ხოლმე ტრადიციული სამხედრო მმართველობის ფორმები. ახლო აღმოსავლეთში არასოდეს დასმულა კითხვა – „რას აკეთებს არმია პოლიტიკაში?“.

რატომ გაჩნდა ტერორისადმი მიდრეკილება მაინცდამაინც ისლამში და არა სხვა კულტურულ სივრცეში, რომლის წინაშეც ასევე იდგა თანამედროვეობასთან მორგების მწვავე აუცილებლობა? საქმე ისაა, რომ საჯაროსა და კერძოს შორის ზღვარის გაღლება შესაძლებელია სხვა ცივილიზაციათა უმრავლესობაში. შესაბამისად, ცხოვრების სხვადასხვა სფეროსადმი მისადაგებული ორმაგი წარმოდგენების გადაჭრა შეიძლება როგორღაც მოხერხდეს მათ შემთხვევაში, მაგრამ ისლამში ეს შეუძლებელია. ბერნარ ლუისი აღნიშნავდა: „მუსლიმებისათვის

სახელმწიფო იყო ღმერთის სახელმწიფო, არმია – ღმერთის არმია, მტერი – ღმერთის მტერი. რეალობაში კიდევ უფრო დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმას, რომ კანონი იყო ღმერთის კანონი და სხვა რამ, პრინციპში, გამოირიცხებოდა. აქ არ დამდგარა რელიგიის სახელმწიფოსაგან გამოყოფის საკითხი იმიტომ, რომ უბრალოდ არ არსებობდა რელიგია ავტონომიური ინსტიტუციის სახით. რელიგია და სახელმწიფო იყო ერთიანი, ერთი და იგივე.¹³ თურქეთი ერთადერთი სახელმწიფოა მუსლიმურ სამყაროში, სადაც რელიგია გამოყოფილია სახელმწიფოსგან.

უმთავრეს პრობლემას მუდამ წარმოადგენდა პოლიტიზირებული ისლამის ლოგიკა, რომელიც ხელს უშლიდა ისლამურ სამყაროს თანამედროვეობასთან შეგუებაში.¹³ „მაღალი“ და „დაბალი“ (ანუ სახალხო, რომელიც სინკრეტულია და ისლამის მისტიკური ფორმის, სუფიზმის ძლიერ გავლენას განიცდის) ისლამის ერთმანეთთან შეთავსების მიზნით, ეგვიპტის მეორე პრეზიდენტმა კაიროში არსებული უძველესი ისლამური სასულიერო სასწავლებლის – ალ-აზჰარის ნაციონალიზაცია განახორციელა, რომელიც 970-972 წლებიდან მოყოლებული, საუკუნეების განმავლობაში ამზადებდა ულეშებს (რელიგიურ მეცნიერებს), ხოლო 1961 წლიდან ეგვიპტის უძველესი, ხარისხის მიმნიჭებელი, სახალხო უნივერსიტეტის სტატუსით სარგებლობს. გამაღ აბდელ ნასერი თვლიდა, რომ მასწავლებლები და სტუდენტები გადაიქცეოდნენ ისლამისა და ბაასისტური სოციალიზმის თანაარსებობის მქადაგებლებად, მაგრამ მისმა მცდელობამ საწინააღმდეგო შედეგი გამოიღო: ხალხმა ულეშები მთავრობის მარიონეტებად აღიქვა. ასეთმა არასახარბიელო შედეგმა ისლამის სახელით ეგვიპტის მთავრობის კრიტიკოსებს მეტი გასაქანი მისცა: ერთი მხრივ, საიდ ყუთბისა და აბულ ა'ლა მაუდუდის (1903-1979) სუნიტ მიმდევრებს, ხოლო მეორე მხრივ, აიათოლა რუჰოლა ხომეინის (1900-1989) შიიტ მიმდევრებს. 1967 წელს ექვსდღიან ომში დამარცხების შემდეგ, საუდის არაბეთის მიერ დაფინანსებულმა ისლამურმა ინტელიგენციამ ზურგი აქცია სოციალისტურ ნაციო-

ნალიზმს და უკანმოუხედავად დაადგა ისლამიზმისკენ მიმავალ გზას.¹⁴

ისლამური სამყაროსთვის მეტად მნიშვნელოვანია საუდის არაბეთის პოზიცია. 1945 წლის თებერვლის დასაწყისში ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრ უინსტონ ჩერჩილსა (1874-1965) და სსრკ გენერალურ მდივან იოსებ სტალინთან (1879-1953) იალტის კონფერენციაზე შეხვედრის შემდეგ, აშშ 32-ე პრეზიდენტი ფრანკლინ დელანო რუზველტი (1882-1945) ეგვიპტეში ჩაფრინდა და 14 თებერვალს საუდის არაბეთის პირველ მეფეს, იბნ საუდს (1876-1953) შეხვდა სუეცის არხში დისლოცირებული კრეისერ „კუინსის“ ბორტზე. ნავთობის სანაცვლოდ, დასავლეთი საუდიტებს უსაფრთხოებას პირდებოდა. მეფე აბდულ-აზიზმა კატეგორიული უარი განაცხადა ისრაელის ცნობაზე. საუდის სამეფო ოჯახი ხან ღიად, ხანაც ფარულად აფინანსებდა მეჩეთებსა და მედრესებს, რომლებიც ებრაელების, ქრისტიანებისა და ინდუსებისადმი სიძულვილს ქადაგებდა. თუ საუდიტები ამ სასულიერო ინსტიტუციების დაფინანსებას შეწყვეტდნენ, მათ უეჭველად დაემუქრებოდათ ომი ვაჰაბიტებთან საკუთარი ქვეყნის ფარგლებში, რასაც დინასტიის დასასრული მოჰყვებოდა.

სწორედ ნავთობიდან მიღებული შემოსავლების წყალობით ახერხებდნენ ლიბიის ლიდერი მუამარ კადაფი (1942-2011), ერაყის მე-5 პრეზიდენტი სადამ ჰუსეინი (1937-2006), ირანელი მოღვაწეები და არაბი საუდიტები გლობალური ტერორიზმის დაფინანსებას. ამ სიტუაციიდან ერთადერთი გამოსავალი ნავთობიდან მიღებული შემოსავლების დეპოლიტიზირება იქნებოდა.¹⁵ ამის განხორციელება განსაკუთრებით ძნელია ისეთი კონსერვატიული სახელმწიფოს არსებობის პირობებში, როგორიც საუდის არაბეთის მონარქიაა.

კონსერვატორულად განწყობილმა საუდელმა არაბებმა უარი თქვეს თანამედროვე ტანისამოსზე და ტრადიციულს (თავბი, ბიშთი, კუფია, გუტრა, იგალი) ამჯობინებენ. საუდის არაბეთში სამართლის აღსრულება ძველებურად ეკუთვნის ოჯახის უფროსს. თუ მან გადაწყვიტა ქა-

ლიშვილის, ცოლის, ვაჟიშვილის სიკვდილით დასჯა ისლამის წესების დარღვევის გამო, ოფიციალური სასამართლოც კი ვერ შეუშლის ხელს. მუსლიმური წესის მიხედვით, მოკლულის ოჯახი წვევტს მკვლელის შეწყალებისათუ სიკვდილით დასჯის საკითხს.¹⁶

საუდის არაბეთში დაუშვებელია ფულის გასესხება პროცენტით, რადგან ამას ვაჰაბიზმი კრძალავს. ადგილობრივი ბანკები კლიენტებს მომსახურების ფულს ახდევინებენ, მაგრამ თვით ფულის ინვესტირება არ შეუძლიათ. ამავე მიზეზით არ ხდება ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა. საუდის არაბეთში მუშახელის 79% უცხოელია და მათი რაოდენობა, დაახლოებით, 5-6 მილიონია 18-მილიონიან ქვეყანაში. ქალებს ეკრძალებათ სახლსგარეთ მუშაობა.¹⁷

1974-2000 წლებში ნავთობი და ნავთობპროდუქტები საუდის არაბეთის ექსპორტის 91%-ს შეადგენდა. მიუხედავად დიდი რაოდენობით სამხედრო შეიარაღებისა, საუდიტებს არ შეუძლიათ ქვეყნის თავდაცვის ორგანიზება. როდესაც 1990 წელს სადამ ჰუსეინი საუდის არაბეთს დაემუქრა, საუდიტებმა ქვეყანაში ანტიერაყული კოალიციის 500 ათასი ჯარისკაცი შეიყვანეს, რამაც ისლამური ფუნდამენტალისტების დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია.¹⁸

არაბულ სახელმწიფოთა პრობლემები, შესაძლოა, იმითაა განპირობებული, რომ ისინი შედარებით ახალგაზრდა სახელმწიფოებია. საუდის არაბეთმა დამოუკიდებლობა 1932 წელს მიიღო, ქუვეითმა – 1961 წელს, იემენმა – 1967 წელს, გაერთიანებულმა არაბულმა საემიროებმა კი – 1971 წელს.

პალესტინელებმა ავტონომია 1993 წელს მიიღეს ოსლოში მიღწეული შეთანხმების შედეგად. პალესტინის ეროვნული ხელისუფლების (PNA) პირველმა პრეზიდენტმა, იასირ არაფატმა (1929-2004) წესრიგის დამყარება მისთვის ჩვეული მეთოდებით დაიწყო – სამოქალაქო სასამართლოების იგნორირება და ტრიბუნალების მიერ სასიკვდილო განაჩენების გამოტანა. არაფატის მმართველო-

ბის პერიოდში (1994-2004), ციხეებში უფრო მეტი პალესტინელი დაიღუპა, ვიდრე ოკუპაციის პერიოდში.¹⁹

როგორც კი 2006 წელს ღაზის სექტორმა ავტონომიური უფლებები მიიღო და მის ხელისუფლებაში არჩევნების გზით მოვიდა ჰამასი (პალესტინის სუნიტური ფუნდამენტალისტური მოძრაობა), მაშინვე გაჩაღდა ბრძოლა ფათჰსა (პალესტინის გათავისუფლების ორგანიზაცია) და ჰამასს შორის.

ისრაელის სახელმწიფოს არსებობის შვიდი ათეული წლის განმავლობაში ქვეყანა ნახევარმა მილიონმა ებრაელმა და 10 ათასმა არაბმა დატოვა, თუმცა, არავითარი შეზღუდვა არ არსებობდა. დროთა განმავლობაში პალესტინელ ლტოლვილთა რაოდენობა 0.7-დან 4 მლნ კაცამდე გაიზარდა.²⁰

არაბული წარმოშობის ამერიკელი მოაზროვნე ედუარდ საიდი (1935-2003) აღიარებდა, რომ მთელი არაბული სამყარო ერთ ადგილს ტკეპნიდა და ყველა სფეროში ჩამორჩებოდა მსოფლიო პროგრესს: „ცხოვრების სოციალური, ეკონომიკური, პოლიტიკური პირობები არაბულ ქვეყნებში უდაბლეს დონეზე რჩება. წერა-კითხვის უცოდინრობა, სიღატაკე, უმუშევრობა, მეურნეობის არაეფექტურობა დღითიდღე მატულობს. იმ დროს, როდესაც მთელი მსოფლიო დემოკრატიისკენ მიემართება, არაბები ტირანიის გაძლიერებასა და მაფიოზური საშუალებების გამოყენებას ამჯობინებენ სახელმწიფოს მართვაში“.²¹

განსაკუთრებით მწვავე პრობლემას წარმოადგენს არაბების დამოკიდებულება ისრაელის სახელმწიფოსადმი. ყოველი არაბული ქვეყნის საზოგადოების მნიშვნელოვან უმრავლესობაში ისრაელის საწინააღმდეგო განწყობილებაა გაბატონებული. ანტიებრაული ქადაგება იმის იდენტურია, თანამედროვე გერმანიის სკოლებში რომ ტარდებოდა ანტისემიტიზმის ანდა ამერიკის შეერთებული შტატების სასწავლო დაწესებულებებში იმართებოდა აფროამერიკელებისადმი სიძულვილის გაკვეთილები. ტერორიზმის საბოლოოდ დასასრულებლად აუცილებელი

ერთ-ერთი პირობაა მუსლიმთა გონების ამგვარი დაბინდვის შეწყვეტა.²²

არაბეთ-ისრაელის კონფლიქტის არსებობა იმის სიმპტომია, რომ არაბულ სამყაროს არ შეუძლია თანამედროვეობასთან შერიგება. ამავე დროს, ესაა ზოგადი ტაქტიკა, რომელსაც იყენებენ მესამე სამყაროს ქვეყნები საშინაო პრობლემებიდან საგარეოზე ყურადღების გადასატანად.

2000 წლის 11-დან 25 ივლისის ჩათვლით კემპ-დევიდის საპრეზიდენტო რეზიდენციაში გამართულ სამიტზე აშშ 42-ე პრეზიდენტმა ბილ კლინტონმა ყველაფერი გააკეთა საიმისოდ, რომ ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტი დასრულებულიყო. ისრაელის პრემიერ-მინისტრ ეჰუდ ბარაკსა (დ. 1942) და პალესტინის ლიდერ იასირ არაფატს შორის მეგობრული შეხვედრა საბოლოო შეთანხმების გარეშე დასრულდა, რადგან პალესტინელებს ყველაფერი შესთავაზეს, ისრაელში სანუკვარი დაბრუნების გარდა. ამიტომ უარყო არაფატმა ეს წინადადება და მორიგი ინტიფადა (არაბ. „დაუმორჩილებლობა“) წამოიწყო. არადა, ეჰუდ ბარაკი პალესტინელების ყველა დანარჩენ პირობას დაეთანხმა. უბრალოდ, ისრაელის ვერცერთი მთავრობა ვერ მისცემს პალესტინელებს დაბრუნების უფლებას, რადგან ეს ებრაული სახელმწიფოს გაქრობის ტოლფასი იქნება. ამიტომ მუდმივად აქტუალურია ლტოლვილების დაბრუნების საკითხი.²³

თანამედროვე პრობლემას წარმოქმნის ისრაელის მიერ მსხვერპლის იმიჯის კვლავაც აქტიურად გამოყენება თავისი ძალისმიერი პოლიტიკის ლეგიტიმაციისათვის. ამის პარალელურად, ისრაელი თავის კრიტიკოსებს ჰოლოკოსტის ფარულად მხარდაჭერაში სდებს ხოლმე ბრალს. უნგრეთში დაბადებული, ებრაული წარმოშობის ბრიტანელი მწერალი, ცნობილი ანტიკომუნისტი არტურ კესტლერი (1905-1983) წერდა: „თუ ძალაუფლება რყვნის, მაშინ მართალია საწინააღმდეგოც; დევნა რყვნის მსხვერპლს, თუმცა, შესაძლოა, უფრო დახვეწილი და ტრაგიკული სახით“.²⁴

2003 წელს ამერიკელებმა ერაყის ოკუპაცია მოახდინეს. ალჟირი ფუნდამენტალისტებსა და სამხედროებს შორის მიმდინარე სამოქალაქო ომის ქარცეცხლში გახვეწილიყო, რომელსაც 100 ათასი კაცის სიცოცხლე შეეწირა. მაროკოს მონარქია შეაშფოთა „არაბული გაზაფხულის“ პერსპექტივამ: ლიბიაში მუამარ კადაფი დაამხეს, ერაყში – სადამ ჰუსეინი, ტუნისში – მონარქია, სუდანს მომავლის პერსპექტივა არ უჩანს, ხოლო იორდანია რეგიონის უღატაკესი სახელმწიფოა. ამ დროს კი არნახულ სიმდიდრეში განცხრომით მცხოვრები ქუვეითი და საემიროები სტრატეგიულად აშშ-ზე არიან დამოკიდებულნი. ნავთობის წილს თუ გამოვாகლებთ, 22 არაბული ქვეყნის ერთობლივი ექსპორტი ფინეთის ექსპორტისოდენა ძლივს იქნება.

რეგიონიდან დასავლეთის წასვლის შემდეგ, სწორედ თავიანთი ჩამორჩენილობის გამო აღმოჩნდნენ მთელი რიგი არაბული რეჟიმები ნაციონალიზმისა და სოციალიზმის ბადეში. გამალ ნასერის რევოლუციამ დიდი კატასტროფა გამოიწვია არაბეთის უახლოეს ისტორიაში – დამარცხება ექვსდღიან ომში. ვერც ნასერმა, ვერც კადაფიმ, ვერც ასადმა და ვერც სადამ ჰუსეინმა ვერ შეძლეს მეტ-ნაკლებად მყარი საზოგადოების შექმნა. სუდანში ეთნიკურ კონფლიქტებში 2 მლნ ადამიანზე მეტი დაიღუპა. წააგო ავღანეთში, სუდანსა და ირანში რეალიზებულმა ისლამმაც. ახლა კი თალიბანის ავღანეთში დაბრუნებით მსოფლიო პოლიტიკის ბორბალი თავიდან დატრიალდება და მხოლოდ ღმერთმა უწყის, საით წაიყვანს სამომავლო პერსპექტივას.

ლიტერატურა ■ References

1. Бжезинский З. (2007). *Еще один шанс: три президента и кризис американской сверхдержавы*, М., стр. 135.
2. Бьюкенен П. (2006). *Правые и неправые. Как неоконсерваторы заставили нас забыть о рейгановской революции и повлиять на президента Буша*, М., стр. 114.
3. Nolte, E. (2009). *Die dritte radikale Widerstandsbewegung: Der Islamismus*, Berlin, s. 27.

4. Райт Л. (2010). *Аль-Каида*, М., стр. 29, 35.
5. Кардини Ф. (2007). *Европа и ислам*, М., стр. 11.
6. Райт Л. Указ. соч., стр. 29.
7. Ефимов И. (2008). *Грядущий Аттила. Прошлое, настоящее и будущее международного терроризма*, М., стр. 264.
8. Ефимов И. Указ. соч., стр. 265.
9. Ефимов И. Указ. соч., стр. 267.
10. Харрис С. (2011). *Конец веры*, М., стр. 210.
11. Ефимов И. Указ. соч., стр. 245-246.
12. Ефимов И. Указ. соч., стр. 253, 259.
13. Лал Д. (2010). *Похвала империи. Глобализация и порядок*, М., стр. 146, 148.
14. Лал Д. Указ. соч., стр. 152, 155.
15. Лал Д. Указ. соч., стр. 160.
16. Лал Д. Указ. соч., стр. 170.
17. Ефимов И. Указ. соч., стр. 212.
18. Ефимов И. Указ. соч., стр. 215-216.
19. Ефимов И. Указ. соч., стр. 219.
20. Ефимов И. Указ. соч., стр. 183.
21. Ефимов И. Указ. соч., стр. 184, 189.
22. Ефимов И. Указ. соч., стр. 191.
23. Лал Д. Указ. соч., стр. 163.
24. Лал Д. Указ. соч., стр. 164.
25. Жижек С. (2010). *О насилии*, М., стр. 96.
26. Жижек С. (2011). *Размышления в красном цвете*, М., стр. 401.
27. Жижек С. (2010). *О насилии*, М., стр. 108.
28. Харрис С. Указ. соч., стр. 40.
29. Ефимов И. Указ. соч., стр. 242.
30. Харрис С. Указ. соч., стр. 203.
31. Харрис С. Указ. соч., стр. 220.
32. Харрис С. Указ. соч., стр. 230, 233.
33. Харрис С. Указ. соч., стр. 239.
34. Шапиро Р. (2009). *Прогноз на будущее*, М., стр. 49.
35. Харрис С. Указ. соч., стр. 203-204.
36. Харрис С. Указ. соч., стр. 43.
37. Харрис С. Указ. соч., стр. 49.
38. Харрис С. Указ. соч., стр. 81, 111.
39. Харрис С. Указ. соч., стр. 170.
40. Харрис С. Указ. соч., стр. 199.
41. Жижек С. (2010). *О насилии*, М., стр. 90.
42. Жижек С. Указ. соч., стр. 61.
43. Бьюкенен П. Указ. соч., стр. 114, 118, 123.
44. Саид Э. В. (2006). *Ориентализм. Западные концепции Востока*, СПб, стр. 234-235.
45. Жижек С. (2010). *О насилии*, М., стр. 50.
46. Жижек С. Указ. соч., стр. 70.
47. Ваисс М. (2005). *Международные отношения после 1945 года*, М., стр. 318.

Givi Bolotashvili

Doctor of History, Professor,
Member of Parliament of Georgia in 1999-2004

EASTERN HORIZON OF POLITICS

KEYWORDS: Geopolitics, Ethnic Conflicts, Nationalism, Cultural Differences, Authoritarian Regimes, Fundamentalism

The expansive area between the Gulf of Suez in Egypt and the Xinjiang Uyghur Autonomous Region in China has become the modern equivalent of the Balkans, characterised by a population of 500 million, critical geopolitical significance, and intense ethnic and regional conflicts fueled by political turmoil and foreign domination. This dominance, achieved through military force, often clashes with local culture and religious beliefs.

Currently, there are approximately 6 million Jewish Israelis, 5 million Palestinian Arabs, and 30 million Kurds residing on their ancestral lands, which are divided among Turkey, Iran, Syria, and Iraq. Additionally, two nuclear-armed neighbours, India and Pakistan, are in perpetual conflict over the Kashmir region. Islamic fundamentalism continues to pose challenges by introducing significant cultural divides.

The Arab states are relatively young, having gained independence in the following years: Saudi Arabia in September 1932, Kuwait in June 1961, Yemen in November 1967, and the United Arab Emirates in December 1971. The Palestinians achieved a degree of autonomy on 13 September 1993, as a result of the historic Oslo I Accord, signed between the Government of Israel and the Palestine Liberation Organisation (PLO) at the White House in Washington, DC. Israel presents a complex issue by portraying itself

as a victim to justify its violent policies while accusing its opponents of covertly supporting actions akin to the Holocaust.

In 2003, the United States invaded Iraq. Algeria was embroiled in a civil war between fundamentalists and military government forces from 26 December 1991 to 8 February 2002, resulting in the death of 100,000 people. In Sudan, over 2 million lives have been lost due to ethnic conflicts. The prospect of another Arab Spring is causing concern for the Moroccan monarchy, especially after witnessing the downfall of Muammar Gaddafi in Libya, the overthrow of Saddam Hussein in Iraq, and the abolition of the monarchy in Tunisia. Unfortunately, Sudan lacks any prospects for a better future, and Jordan is considered the poorest country in the region. Meanwhile, Kuwait and the United Arab Emirates, whose populations enjoy unimaginable wealth, remain strategically dependent on the United States. When subtracting oil revenues, the combined exports of twenty-two Arab countries barely match Finland's exports.

Following the West's withdrawal from the region, several Arab authoritarian regimes emerged, rooted in nationalism and socialism; they ultimately became some of the world's most prominent Islamophobes. Gamal Abdel Nasser, who led the 1952 revolution, faced a significant setback in Arab history when Israel defeated the coalition of Jordan, Syria, and Egypt in the Six-Day War of 1967. None of the leaders—Muammar Gaddafi, Bashar al-Assad, or Saddam Hussein—managed to create a resilient society. Similarly, Islam has not succeeded in Afghanistan, Sudan, or Iran. With the return of the Taliban in Afghanistan, the future remains uncertain for both the country and global politics.